
Mănăstirile, ca loc al penitenței și pedepsei

Simona NICOARĂ

Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

E-mail: simonanicoara2009@yahoo.com

Înțelegerea temniței sau închisorii – ca un cadru izolat, condus de reguli specifice – și a pedepselor carcerale – ca acțiune juridică, socială, morală, spirituală – au fost în atenția specialiștilor în drept, criminologie, psihologie, psihiatrie, sociologie, etică, filosofie, teologie și politică. Literatura juridică, criminologică, sociologică și etnologică au fost cele mai apropiate de problematica socială a închisorii, folosind un limbaj specific de analiză. Istoria încarcerărilor este legată de subiecte precum violența și disciplinarea socială, dar și de marginalitatea socială.¹

Orice abatere de la normele și moravurile sociale a fost taxată, în timpurile medievale și moderne ca păcat, vină, infracțiune, intrând atât sub incidența canoanelor creștine, cât și sub cea a legilor statale. Penitențele păcătoșilor sau osândiților, stabilite de către Bisericile creștine, au mers în completarea pedepselor laice, stabilite în funcție de gravitatea faptelor sociale. Sondarea unor aspecte diverse – ca nașterea noilor mecanisme de pedepsire a faptelor antisociale, crearea unor noi arhitecturi carcerale, bazate pe supraveghere, ivirea unor societăți filantropice, dispuse să amelioreze condițiile de viață ale deținuților – a atras tentația studierii complexe a acestor teme în proximitatea *istoriei culturale*. Mai puține au fost preocupările pentru studierea unor locuri de detenție specială, ca mănăstirile. Erving Goffman și

---

1 Toader Nicoară, „Istorie și violență. Lecturi posibile”, *Caiete de antropologie istorică*, anul I, nr. 2, Iulie–Decembrie 2002, pp. 7–34; Idem, „Disciplinarea socială și modernitatea – lecturi posibile”, *Caiete de antropologie istorică*, anul IX, nr. 1 (16), Ianuarie–Iunie 2010, pp. 7–17; Idem, *9 teme de antropologie istorică*, Cluj-Napoca: Editura Accent, 2012, pp. 111–112; Bronislaw Geremek, „La popolazione marginale tra il Medioevo e l'era moderna”, *Studi Storici*, anno 9, no. ¾, jul.-dec. 1968, pp. 623–640.

Michel Foucault au fost cei care, în anii '60–'70, au mobilizat discuțiile despre instituțiile de represiune de-a lungul istoriei. Dar, o serie de cercetători n-au înțeles prea bine semnificațiile izolării călugărilor în chiliile mănăstirești, ca formă de curățare spirituală. Acum un deceniu a avut loc o conferință internațională *Enfermements. Règles et dérèglements en milieu clos, vie-xixe siècle* (Închisori. Reguli și tulburări în medii închise, secolele VI–XIX-lea), între 4-6 octombrie 2012 la Clairvaux/Troyes. Una dintre scopurile dezbaterilor a fost realizarea unui demers comparatist despre mănăstirile-temnițe, la care să participe, în spirit interdisciplinar, cercetători din domeniul juridic, sociologic, istoriografic etc.²

Înconjurată de timpuriu cu ziduri mănăstirile ascundeau în incinta lor o lume a călugărilor, izolată benevol de societatea propriu-zisă, de legile și normele ei cotidiene. În monahism modul de viață *cenobitic* sau *eremitic* (de la latinescul *eremus*, adică retragere totală), a însemnat o *pedagogie a înfrânării și a cumpătării*, un dialog constant cu Dumnezeu prin spovedanie și rugăciune. Mediul monahal s-a rupt spiritual de lume, dar a rămas legată de ea din punct de vedere economic și cultural. Chestiunea rolului spiritual al mănăstirilor, ca prefigurare a Împărăției Cerești, ca locuri de izolare de lume, s-a aflat, mai ales în preocupările teologilor.³

O călătorie în timp aduce o contribuție esențială la *filosofia* teologică și laică a pedepsei. În monahism, centrul de greutate al pedepsei a fost dublu: acela de a *reforma* sau converti inima păcătosului și de a reduce dezordinea în comunități. Încă din primele secole ale Evului Mediu, mănăstirile au devenit locuri de *penitență*, de disciplinare morală, nu numai pentru călugării căzuți în păcat, cât și pentru laici, ca să aibă posibilitatea să-și regrete păcatele și să primească binecuvântarea arhierescă și divină. Obiceiul transformării unor anexe ale mănăstirilor în închisori, pentru vinovății sociale, nu numai pentru păcatul *neascultării* de către călugări, a fost vechi. Izolarea strictă a vinovaților de diferite fapte grave (răzvrătiri, crime, hoții, promiscuitate etc.) a invitat, din perioada medievală și până în secolul al XIX-lea, la *penitență* și a protejat comunitatea de infracțiuni și violențe grave. În timpurile

---

2 Axelle Neyrinck, *Enfermements. Règles et dérèglements en milieu clos, vie-xixe siècle*, Colloque international, Clairvaux/Troyes, 4–6 octombrie 2012, Bucema. *Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre*, 2013. <https://journals.openedition.org/cem/12976>, accesat în 24 septembrie 2021; Daniel-Odon Hurel, *La prison et la charité. les enjeux contradictoires de l'enfermement pour faute grave dans l'Ordre de Saint-Benoît à l'époque moderne. Enfermements. Le cloître et la prison (VIe–XVIIIe siècle)*, Colloque international 22-24 octombrie 2009, 2009, Troyes et Bar sur Aube, France, pp. 119–133. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00607801/document>, accesat în 24 septembrie 2021.

3 Simona Nicoară, „Originile secularizării în cultura română (secolele XVII–XVIII)”, *Caiete de antropologie istorică*, an II, nr. 1(3), Ianuarie–Iunie 2003, pp. 147–174; Denis Salas, „Le cloître et la prison. À propos de Enfermements. Le cloître et la prison (VIe–XVIIIe siècles)”, *Les Cahiers de la Justice*, 2, 2012, pp. 187–193; Dan Horia Mazilu, *Lege și fărâdelege în lumea românească veche*, Iași: Editura Polirom, 2006.

medievale exista obiceiul folosirii mănăstirilor ca loc de surghiun, ceea ce a fost o formă de deturnare a unor activități spirituale, spre aspecte mult prea mundane. Această formă de secularizare a devenit galopantă după secolul al XVIII-lea.

Conform vechilor pravile, la mănăstiri erau trimiși, de regulă boierii, care suportau, în acest fel, o umilire socială, umilire care se putea transforma, în sufletul credincioșilor, într-un profund sentiment de smerenie. Până la mijlocul secolului al XVII-lea, regulile pedepsei, combinată cu penitența, variaua în funcție de dispoziția călugărilor. În cadrul mănăstirilor penitența însemna o pocăință voluntară sau impusă de o autoritate spirituală sau legală, pentru ispășirea păcatelor. În unele mănăstiri existau coduri de drept bizantin, care au fost traduse în limba slavă.⁴ Detenția în cadrul mănăstiresc, nu era doar o privare de libertate, de penitență fizică și psihică, ci și o privare de hrană, apă, igienă, existând pericolul izbucnirii unor focare epidemice. În unele temnițe sau *grosuri* aflate pe lângă mănăstiri, cum ar fi Arnota, Cernica, Secu, Snagov, pe măsura posibilităților, condamnații aveau totuși mai multă hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte lumină și căldură, datorită milosteniei mănăstirilor și donatorilor acestora. De asemenea, nu erau aplicate pedepse corporale foarte aspre ca în alte așezăminte penitenciare ale statului.⁵ Închisorii funcționau și în beciurile boierești, iar *grosurile*, temnițele și ocnele erau cele mai importante locuri de surghiun și tortură. Nefericiții închiși acolo erau, nu doar de bărbați răufăcători, ci femei, mai ales cele de moravuri îndoielnice. De cele mai multe ori proscrisii piereau în temnițe sau ocne, fără să mai vadă lumina zilei.⁶

La noi, domnitorii încredințau frecvent dreptul de a judeca faptele mărunte boierilor sau înalților ierarhi și egumeni din mănăstiri. Credința religioasă a influențat foarte mult sistemul juridic medieval. În Săptămâna Mare și în ajunul Crăciunului, ca expresie a milosteniei creștine, erau eliberați toți cei închiși și ne judecați. Duminica era o zi benefică pentru cei întemnițați, acești primind câteva bucate și îmbrăcăminte, de la binecredincioșii veniți la slujbe. Mănăstirile cu regim special de temniță s-au înmulțit în secolele XVI–XVII în ambele țări românești: Mănăstirea Dobrovăț, ctitorită de Ștefan cel Mare în 1503 în Vaslui, Mănăstirea Bisericiani, înălțată la dorința lui Ștefăniță Vodă în 1520 în Neamț, Mănăstirea Mărgineni, ridicată de

4 *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, tom III, a doua ediție îngrijită de Mihail Kogălniceanu, București: Imprimeria Națională, 1874, p. 13; *Pravilniceasca Condică*, 1780, ediție critică, București: Editura Academiei, 1957, pp. 80–81; *Legi vechi românești și izvoarele lor (Pravila Moldovei din timpul lui Vasile Lupu)*, realizată de S.G. Longinescu, București, 1912.

5 Constantin Moroiu, *Disertație pentru îndreptarea pușcărilor din București*, 1829; Ioan Chiș, *Reforma penitenciară din România*, Timișoara: Editura Andoturs, 1997, pp. 11–17; Paul Brusanowski, *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821-1925*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2010, pp. 48–49.

6 Ștefan Brubo, „Istoria și reforma închisorilor românești”, *Revista Română de Sociologie*, 17, nr. 5–6, 2006, pp. 487–488; Ștefan Berechet, *Judecata la români până în secolul al XVIII-lea*, Chișinău: Tipografia Eparhială Cartea Românească, 1926.

Șerban Cantacuzino în 1509 în Prahova, Mănăstirea Mislea, construită din voința lui Pătrașcu Basarab în 1557 în Prahova, Mănăstirea Pângărați, ctitorită de Alexandru Lăpușeanu în 1564 în Neamț, Mănăstirea Plătărești, ridicată de Matei Basarab în 1646 în Ilfov, sau mănăstirile Arnota, Dintr-un Lemn, Cernica, Pantelimon, Comana, Ostrov, Cozia, Văcărești, Secu, Bucovăț, Ocnița, toate ridicate, ca lăcașuri de binecuvântare, din porunci domnești sau boierești.⁷

Domnitorul Nicolae Mavrocordat (1670–1730) le-a restrâns călugărilor mănăstirilor dreptul de a judeca, fie că pentru că erau mult prea indulgenți, fie că erau prea asprii și tot acesta a hotărât ca închisorile să fie mutate la *ispravnicii*. Constantin Mavrocordat, care a domnit succesiv în ambele Principate între 1830–1769, ca domnitor în Muntenia a stabilit, pe la 1756, ca femeile cu moravuri ușoare să fie separate de restul încarcerăților, din motive morale, într-o anexă a Bisericii Sfântul Gheorghe din București. Întreținerea celor ținuți în temnițe mănăstirești era costisitoare, dacă mila credincioșilor nu se revărsa asupra lor. Cutia Milei din biserici strângea donații, care erau distribuite — conform unei vechi hotărâri a marilor ierarhi — în ponderi dinainte stabilite, nu numai către deținuți, ci și pentru cerșetori și bolnavi. Mitropoliile celor două Țări Românești aveau în sarcină organizarea unei părți importante a vieții de detenție. Așa cum Bisericiile de mir reglementau programul cerșetorilor pe treptele lor, tot așa mănăstirile aveau în responsabilitate strângerea unor venituri, pentru arestații săraci și neputincioși.⁸

De la apariția Pravilelor și până la punerea în aplicare a *Regulamentele Organice*, atât închisorile din Moldova, cât și cele din Muntenia s-au aflat sub autoritatea marelui armaș, De-abia odată cu Regulamentele Organice din 1831, în Muntenia, și 1832, în Moldova, a început organizarea centralizată a ocnelor și temnițelor, prin *Regulamentul temnițelor*, aplicat întregului regim de detenție cu excepția mănăstirilor. În urma deciziei Adunării Obștești, forul puterii legislative, care a fost creat după *Regulamentul Organic*, din 20 martie 1831, temnițele, până atunci administrate de marele armaș, au trecut în administrarea vornicilor temnițelor. În atribuțiile acestuia erau: administrarea temnițelor, acordarea pedepselor și ușurare acestora, după caz. Vornicul temnițelor avea obligația să verifice periodic toate temnițele și ocnele, care îi erau arondate, în Țara Românească: București, Craiova, Giurgiu, Brăila, Telega și Ocnele-Mari. Pe lângă aceste temnițe mari mai avea în subordine încă paisprezece închisori, întreținute de către conducerea locale (primarii sau sfaaturile orășenești), care foloseau pentru întreținerea acestora venituri din economia locală. Arestații erau scoși la munci, la construcția drumurilor și a sistemelor de canalizare, iar cei din ocne la exploatarea sării. O treime din beneficii era primită de deținuți, o treime se vărsa la vornicie pentru cheltuielile de întreținere, iar alta intra

7 Șt. Bruno, *op. cit.*, pp. 487, 490.

8 *Ibidem*, pp. 492–493.

la bugetul statului.⁹ În urma vizitei domnitorului Gheorghe Bibescu din anul 1844 la Mănăstirea Tismana acesta a luat decizia reclădirii așezământului și adaptării lui la calitatea de reședință domnească de vară, care să includă și funcțiunea de arest politic. Arestul politic nu a fost utilizat intens, Mănăstirea Tismana nefiind menționată de surse printre penitenciarele care funcționau în Principate la anul 1865. Abia în anul 1888 s-a discutat evaluarea Mănăstirii Tismana în scopul transformării ei parțiale în închisoare. Demersurile au avansat rapid și a fost propus un proiect de închisoare, cu o capacitate de două sute de arestați, dintre care o sută șazeci încarcerați în dormitoare comune și patruzeci în celule individuale. Stabilimentul trebuia prevăzut cu o spălătorie, bucătărie și depozit de alimente, deservite de o curte separată. De asemenea, urma să includă și o infirmerie, un depozit-farmacie și o încăpere pentru băi, separate și ele de restul funcțiunilor. Arhitectul care întocmise proiectul a constatat că era imposibil de adaptat ansamblului monahal existent și a propus ca Mănăstirea să fie folosită pentru administrație și pază, împreună cu viețuitorii monahi, iar grajdurile Mănăstirii, amplasate între dealul pe care se afla mănăstirea și râul Tismana, să fie transformate în închisoare. În final, proiectul penitenciarului Tismana a fost abandonat. Printre cei care au opus rezistență au fost chiar viețuitorii mănăstirii, supărați pe deturnarea misiei spirituale a lăcașului creștin.¹⁰

Ctitorită în timpul celor două domnii ale lui Nicolae Mavrocordat, Mănăstirea Văcărești a fost închinată Sfântului Mormânt în 1721. Datorită fortificațiilor robuste, mănăstirea a fost folosită ca fortăreață în timpul luptelor ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și ca locuință domnească după avarierea Curții Domnești în urma cutremurului din 1801. Izbucnirea epidemiei de ciumă, în anul 1831, va face ca Mănăstirea să fie transformată în lazaret ostășesc. Între anii 1806 și 1807 aici au fost încartiruite trupe rusești sau otomane. Unele dintre clădirile Mănăstirii Văcărești au fost transformate în temniță, în contextul revoluției pașoptiste, când stăpânirea rusească a constatat că vechea închisoare de la Mănăstirea Plumbuita, unde fuseseră întemnițați inițial capii revoluției muntene (Ion Eliade Rădulescu, frații Golești, frații Brătieni, C. A. Rosetti, Ion Ghica, Popa Șapcă, Gheorghe

---

9 *Ibidem*, pp. 494–495; Grigore I. Dianu, *Istoria închisorilor din România studiu comparativ, legi și obiceiuri*, București: Tipografia Curții Regale Göbel și Fii, 1901, pp. 39–50; Ioan C. Filitti, „Penitenciarele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic”, *Revista de Drept Penal și Știință Penitenciară*, București, 1936, pp. 14–17; Ovid Stănculescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea*, Cluj: Tipografia Fondul Cărților Funduare, 1933; Petrace Zidaru, *Drept execuțional penal*, București: Editura All beck, 2001, p. 70.

10 Constantin D. Aricescu, *România sub Prințul Bibescu*, București: Typographia C. A. Rosetti, 1862, p. 16; Ștefan Bruno, „Istoria și reforma închisorilor românești”, *Revista Română de Sociologie*, an XVII, nr. 5–6, 2006, pp. 485–512; Ioana Păvălucă-Brăescu, „Aspecte din istoria mănăstirilor românești. Prezența unor închisori în perioada modernă”, *Revista Românească de Studii Axiologice*, anul I, nr. 1, 2020, pp. 87–88.

Magheru, Cristian Tell, Nicolae Bălcescu și alții, nu s-a dovedit destul de încăpătoare. Generalul Lüders, în adresa no. 747 a Căimăcămiei Țării Românești către Departamentul Treburilor din Lăuntru, a adus la cunoștință Căimăcămiei că a găsit mai potrivită Mănăstirea Văcărești pentru a așeza arestații politici.¹¹ Prin respectiva dispoziție, cei arestați trebuiau mutați de la Mănăstirea Plumbuita la Văcărești, situată în apropierea Capitalei. Cei care erau însărcinați cu această acțiune aveau menirea să evacueze Mănăstirea Văcărești și să pregătească aici două spații, pentru primirea în condiții bune a arestaților. Pentru ca deținuții să beneficieze de tratament sanitar, majoritatea fiind bolnavi, în 5 noiembrie 1848, același general Lüders, prin nota 247 a luat hotărârea și a înștiințat Vornicia cu privirea la înființarea unui spital, precum și angajarea unui doctor. Treptat, aspectul inițial al Mănăstirii Văcărești a fost grav mutilat de construcții parazitare, realizate pentru funcționarea închisorii, fără să se țină seama de valoarea de monument arhitectural al acesteia. Pe lângă Mănăstirea Văcărești au devenit închisori alte nouă foste lăcașuri monahale din Muntenia și Moldova și anume: Dobrovăț, Galata, Bisericieni, Cozia, Plătărești, Mislea, Târgșor, Bucovăț și Mărgineni. Pentru *duhul răzvrătirii*, Bălcescu primise deja trei ani de închisoare, prin 1841–1842, la Mănăstirea Mărgineni. Cezar Bolliac, care scrisese compuneri cu alcătuire satirică, a fost surghiunit la Mănăstirea Poiana Mărului. Constantin D. Aricescu a fost exilat la Mănăstirea Snagov în timpul ocupației ruse, timp de un an, în 1850. Mihail Kogălniceanu a fost trimis în 1844 în surghiun la Mănăstirea Râșca (Suceava), ctitorie a lui Petru Rareș, pentru că luase apărarea, într-un litigiu, unor țărani botoșăneni. Prin poziția ei retrasă, Mănăstirea Râșca i s-a dat și destinația de a fi închisoare pentru călugării rătăcitori și îndeosebi pentru boierii răzvrățiți împotriva domnitorului Moldovei.¹² În 1847, Temnița Capitalei, care funcționa de la începutul secolului al XIX-lea în Piața Sf. Anton, într-o clădire neîncăpătoare, a fost distrusă de un incendiu devastator. Noua temniță a Bucureștilor a fost stabilită într-o clădire de pe Dealul Spirii. Autoritățile s-au orientat repede spre Văcărești. Transformarea Mănăstirii Văcărești în temniță a Capitalei a survenit după secularizare, în anul 1865. În acel an a izbucnit o epidemie de tifos în închisoarea de pe Dealul Spirii din cauza aglomerării excesive a deținuților, de aceea s-a luat în considerare strămutarea imediată a condamnaților la Mănăstirea Radu-Vodă. Aici funcționa deja o școală, dar cheltuielile de amenajare a spațiilor corespunzătoare detenției ar fi fost prea mari, astfel că deținuții au fost mutați la

11 *Anul 1848 în Principatele Române, Acte și documente*, publicate cu ajutorul Comitetului pentru ridicarea monumentului lui Ioan C. Brătianu, tomul V, București, 1904, p. 374.

12 Ștefan Arsenescu, *Munca în închisori (munca penală)*, București: Imprimeria Văcărești, 1922, pp. 13–14; Frédéric Damé, *București în 1906*, Pitești: Editura Paralela 45, 2007, pp. 437–438; C. D. Aricescu, *Procesul și esilul meu la Snagov – adevărul și numai adevărul*, București: Tipografia Jurnalului Național, 1859; Alexandru Al. Fălcoianu, *Căluza istorică a mănăstirii și închisorii Văcărești*, București: Legătoria Închisorii Centrale Văcărești, 1929, p. 31.

Văcărești. Administrarea Mănăstirii se făcea de organisme domnești, călugării ocupându-se de viața liturgică.¹³

Conform mărturiilor o serie de mănăstiri au fost transformate în locuri temporare de detenție, cum a fost și Mănăstirea Snagov. Această mănăstire a fost amintită în proiectul de organizare a mănăstirilor din *Regulamentul Organic* (1832), fiind destinată să adăpostească treizeci de condamnați, iar în 1840, vechile sale construcții, în afară de Biserică, au fost dărâmate și înlocuite cu altele noi pentru arestați, gardieni și călugări. Raportul, din anul 1850 a lui Johann Schlatter, arhitect mănăstiresc a scos la iveală faptul că lucrările de construcție au fost de proastă calitate, iar în lipsa de măsuri concrete a egumenilor, Mănăstirea s-a ruinat cu totul, arestații fiind transferați la Mănăstirea Mărgineni.¹⁴

Benjamin Nicolas Marie Appert, fost director general al închisorilor din Franța a vizitat în anul 1851 printre alte închisori din Țara Românească, și Mănăstirea Snagov. De la acesta aflăm despre condițiile grele de detenție și despre lipsa de experiență a călugărilor în privința relației cu deținuții. Appert și alte documente ale vremii precizau că la Mănăstirea Snagov existau 160–170 de condamnați, cu pedepse între 2 și 8 ani, ținuti în mizerie și umezeală, zăcând pe zdrențe și rogojini. Întreținerea arestaților se făcea de câțiva călugări, neexistând nici un serviciu de infirmerie, nici asistență duhovnicească permanentă. De fapt, Appert compara regimul carceral francez cu regimul de detenție românesc, într-o vreme când regimul închisorilor de la noi nu era reglementat. Abia în 11 iunie 1850, printr-un raport, adresat de către forurile juridice, domnitorului Grigore Alexandru Ghica (acesta ceruse un raport despre starea *grosurilor* din Moldova) se punea în evidență starea îngrozitoare a acestor locuri de detenție. În urma acestui raport se aducea la cunoștința tuturor faptul că unele din cele 13 „grosuri” aveau, de fapt, doar o singură odaie, fiind săpată în pământ, unde erau ținuti zeci de persoane, bărbați și femei împreună. Raportul vorbea explicit despre necesitatea imperioasă a reformei închisorilor. Propunerile făcute pe baza acestui raport priveau internarea separată pe sexe, amenajarea locurilor de plimbare, o mai mare grijă pentru sănătatea închișișilor, construirea unor clădiri potrivite cu cerințele timpului și moralizarea celor aflați în temnițe.¹⁵ De la idei la fapte drumul era lung, lipsa fondurilor fiind motivul cel mai des invocat, pentru construirea de noi așezăminte penitenciare. Pe de altă parte unele rapoarte oficiale arătau un fenomen de care statul avea să profite din plin. Este vorba de soarta unor mănăstiri închinete, care numai fuseseră renovate, școlile și bolnițele numai erau întreținute, fiindcă banii ajungeau la Locurile Sfinte

---

13 Octav Gorescu, „Văcărești” mănăstire, „Văcărești” penitenciar, București, 1930, p. 20; Octavian Dumitru Marinescu, *Mănăstirea Văcărești din București de la origini până astăzi*, București: Editura Basilica, 2012, pp. 327–345.

14 Ioana Păvălucă-Brăescu, *op. cit.*, p. 84.

15 P. Zidaru, *op. cit.*, pp. 62–63.

sau Athos.¹⁶ Într-un raport întocmit în 1858 de reprezentanții marilor puteri europene trimiși în Principate, se pretexta că în mănăstirile închinat numai exista viața monahală. Prin *Protocolul al XIII-lea* al Convenției de la Paris din 1/13 aprilie 1858 s-a propus să se ajungă la o înțelegere între cele două părți, statul român, respectiv egumenii greci, iar în caz neînțelegeri, să se recurgă la un așa-zis arbitraj.¹⁷

Pe fondul unor crize financiare statul a privit tot mai des spre averile mănăstirești. Politica statală a fost îndreptată spre controlul și utilizarea veniturilor provenite din proprietățile așezămintelor mănăstirești pământene neînchinat. Deși Statul n-ar fi avut dreptul de a se implica în administrarea acestor proprietăți particulare, acest lucru s-a înfăptuit prin așa-numita *Casă Centrală a Bisericii*, caracterizată în 1860 de Vasile Boerescu, Ministrul de Justiție, ca „o a doua vistierie a țării”, de vreme ce veniturile sale de 13.391.500 lei reprezentau circa 1/6 din bugetul Munteniei, cifrat în același an, la o sumă totală de 84.015.000 lei. La acea vreme ființau în Muntenia 69 de mănăstiri, 35 dintre acestea fiind închinat, iar în Moldova 122 de așezăminte monahale, dintre care doar 29 erau închinat. Ponderea proprietăților bisericrești raportată la suprafața agricolă și forestieră totală a Principatelor Române era în Muntenia, de 16,55%, pentru cele neînchinat și de 11,14%, pentru cele închinat, iar în Moldova de 12,16%, pentru cele neînchinat și de 10,17%, pentru cele închinat, totalizând aproximativ un sfert din teritoriul de atunci al României.¹⁸

La 18 iunie 1863, pe baza unui raport al lui Alexandru Odobescu, pe atunci ministrul *ad-interim* al Cultelor și Instrucțiunii Publice, s-a dat un ordin domnesc, prin care se dispunea inventarierea obiectelor de preț și a documentelor din mănăstirile închinat. O serie de obiecte de cult, precum și documente de proprietate, au fost depuse la Mănăstirile Văcărești, din București) și Golia, din Iași. Guvernul român, cu acceptul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a prezentat Adunării Deputaților, în ziua de 13/25 decembrie 1863 *Proiectul de lege pentru secularizarea (naționalizarea) averilor mănăstirești*, prim-ministrul fiind Mihail Kogălniceanu, iar ministru al Cultelor Dimitrie Bolintineanu. Chiar în acea zi, „cu mici modificări de redacțiune”,

---

16 George Bengescu, *Memorandum sur les Églises des monastères, les biens conventuels et spécialement sur les monastères dédiés de la Principauté de Valachie*, Bucharest, 1858; A. I. Comănescu, *Chestia monastirilor închinat pe la Sfintele locuri din Principatele Unite, Moldova și România*, București, 1859; I. Brezoianu, *Monastirile zise închinat și calugarii streini*, București, 1861; Cezar Bollic, *Monastirile închinat din România*, București, 1862; *Memoriu asupra monastirilor românești puse sub invocarea Locurilor sfinte din Orient*, București, 1863. Traian Nojea, „Secularization of Monastic Estates (1863). Some Legal – Historical Aspects”, *Teologia*, 1, 12, 2016, pp. 155–175. http://www.revistateologia.ro/downloads/Teologia/1_2016/12_Nojea.pdf, accesat în 21 septembrie 2021.

17 Alexandru D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Voda*, vol. II, Iași: Tipografia Editore „Dacia” P. Iliescu & D. Grossu, 1903, pp. 315–316.

18 Ștefan Berechet, „Dovezi noi asupra secularizării averilor mănăstirești”, *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 14, 1923, pp. 1041–1053; Pr. Coman Vasilescu, *Istoricul mănăstirilor închinat și secularizarea averilor lor*, București, 1932; Marin Popescu-Spinei, *Procesul mănăstirilor închinat. Contribuții la istoria socială românească*, București, 1936.

în mijlocul unei atmosfere pline de entuziasm, s-a votat „mai în unanimitate”: 93 de voturi albe („pentru”) și 3 voturi negre („împotriva”), secularizarea averilor, socotite „de mână moartă” și s-a dat, „soluțiune și cestiunei naționale a monastirilor românești zise închinată”.¹⁹

Procesul de secularizare a averilor mănăstirești, inițiat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza a presupus: înlăturarea autonomiei celor șase mănăstiri chinoviale moldovenești și sechestrarea averilor acestora; desființarea Casei Centrale a Bisericii în sensul contopirii acesteia în Vistierie (mai întâi în Muntenia, apoi după unificarea administrativă și în Moldova) și secularizarea propriu-zisă a averilor mănăstirilor închinată.²⁰ Domnitorul Caragea consemnase deja în anul 1813 că episcopii trimit veniturile Mănăstirii Văcărești către Sfântul Mormânt, ne mai fiind bani suficienți pentru întreținerea acesteia. Mănăstirea beneficia de spiritul caritabil al locuitorilor Capitalei, care făcuseră constant donații în bani și hrană, destinată bolnavilor, cerșetorilor și deținuților. *Legea secularizării averilor mănăstirești* a fost votată n 17/29 decembrie 1863 și prevedea că toate averile mănăstirești închinată și neînchinată, precum și alte legate publice sau daruri făcute de diferiți testatori și donatori din Principatele Unite la Sfântul Mormânt, Muntele Athos, Muntele Sinai, precum și la mitropolii, episcopii și la metoacele lor din străinătate și din țară și la alte mănăstiri și biserici din orașe sau la așezăminte de binefacere și de utilitate publică, se proclamă *domeniuri ale statului român*, iar veniturile acestor așezăminte vor fi cuprinse în bugetul general al statului. S-a exagerat peste măsură averea mănăstirilor și presupusele moravuri necreștinești ale monahilor, tocmai pentru a legitima intervenția în forță, uneori abuzivă a autorităților statului din timpul confiscării averilor mănăstirești. Odată cu secularizarea proprietății monahale în 1863, o serie de mănăstiri și-au deturnat forțat funcția pur spirituală, devenind închisori. Consecințele au fost dezastruoase, deoarece marile ansambluri monahale, majoritatea de o valoare spirituală, arhitecturală și istorică specială au fost deteriorate, iar misiunea lor caritabilă alterată, din cauza veniturilor insuficiente. O mărturie se regăsește în reportajul lui Alexandru Odobescu despre călătoria lui la Mănăstirea Snagov, în care consemnează starea de precaritate, atât a arestaților, cât și a călugărilor care numai aveau nimic, că de când li s-au luat veniturile mănăstirești, n-aveau din ce trăi. Aceștia se plângeau de strâmtorare, de lipsa de straie și de merinde, dar mai ales de întrebuițarea Mănăstirii Snagov ca temniță. Unele dintre mănăstiri au fost nevoite să-și asigure traiul din munci agricole și din ateliere. Între 1863 și 1874, la

---

19 „Proiectul de lege pentru secularizarea (naționalizarea) averilor mănăstirești”, *Monitorul Oficial*, nr. 249 din 14 decembrie 1863, p. 1041; „Legea secularizării averilor mănăstirești, nr. 1251/1863”, *Monitorul Oficial*, nr. 251 din 17/29 decembrie 1863, p. 1053.

20 „Buletin, foaia publicațiilor oficiale ale Prințatului Moldaviei, nr. 41/1835”, *Analele Parlamentare ale României*, tom. IV, partea a II-a, București: Imprimeria Statului, 1895, pp. 49–64.

închisorile mănăstirești din Mărgineni și Văcărești s-au înființat, de asemenea, o serie de ateliere de cizmărie, tăbăcirea pieilor sau fierărie.²¹

În Principatele Române, nici închisorile laice, nici cele monastice nu dispuneau de funcțiuni și adaptări speciale, iar până la începutul secolului al XIX-lea condițiile de detenție au fost foarte grele: lipsa amenajărilor de pază, starea permanentă de foamete, frig, boli și promiscuitate. Una dintre marile probleme ale temnițelor a fost situația femeilor și minorilor, care sufereau condiții grele de izolare, restricții și precaritate. În anul 1852, s-a pus în aplicare „*Codicele*” domnitorului Știrbei Vodă, care prin articolul 55 prevedea ca minorii, de la 8 la 15 ani să fie pedepsiți după gravitatea faptelor comise numai la o pedeapsă cuprinsă de la 3 luni, la 3 ani, pedeapsa trebuind să fie executată într-o mănăstire. Închisoarea de la Mislea pentru minori a fost reorganizată abia în 1886, creându-se două secțiuni separate: una pentru minori și una pentru foștii minori care crescuseră în timpul executării pedepsei. Minorii aveau acces la învățături, prin înființarea a patru clase primare, iar deținuții mai mari lucrau în atelierul de tâmplărie.²²

În perioada 1836-1844, închisoarea pentru femei de la Mănăstirea Arnota a fost mutată la Mănăstirea Plătărești, pe motiv că era mai puțin strâmtorată. Primele măsuri speciale pentru detenția femeilor au fost stabilite abia pe la 1862, deși existaseră și înainte recomandări ca femeile să fie separate de bărbați, să fie supuse unei discipline riguroase și să primească cele necesare, pentru a nu se degrada fizic și mintal. În 1864 detenția, mai ales pentru femei, consta într-un regim de închidere în mănăstiri, acestea având dreptul să comunice și cu persoane din afară. În urma declarării Mănăstirii Plătărești, ca monument istoric, în 1915 și în vederea unei eventuale restaurări a sa, a fost luată decizia mutării închisorii pentru femei la Mănăstirea Văcărești, unde va funcționa până în 1916, la izbucnirea Marelui Război pentru România. Închisoarea a revenit la Plătărești în anul 1918, continuând să funcționeze acolo până în 1924, când a fost mutată la Mănăstirea Mislea.²³

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea nevoia de închisori adecvate s-a acutizat în urma reformei penitenciare din anul 1872, care îmbunătățea cadrul legislativ din 1856 și varia tipul închisorilor în încercarea de aliniere a condițiilor de detenție la normele occidentale. Cum construcția de închisori noi, de tipul celei de la Ocnele Mari, pusă în discuție încă din anul 1868 trena, autoritățile au apelat la vechea soluție, de a transforma în închisori și alte mănăstiri față de cele care funcționau deja în acest regim din anul 1864. Astfel, în anul 1879 Mănăstirea Cozia a fost transformată

21 A. Smochină, L. E. Merei, „Primele reforme penitenciare la începutul României moderne”, *Revista Studii Juridice Universitare*, anul V, nr. 3-4, Chișinău, 2012, pp. 49-59; Șt. Bruno, *Mediul penitenciar românesc. Cultură și civilizație carcerală*. Iași: Institutul European, 2006, p. 200.

22 E. Antonescu, „Personalul închisorilor”, *Revista penală*, București, an IV, nr. 1-2, 1925, p. 94; Ioana Păvălucă-Brăescu, *op. cit.*, pp. 85-86.

23 Grigore I. Dianu, *op. cit.*, p. 68.

temporar în penitenciar. Starețul Ghenadie a încercat să obțină conversia Mănăstirii într-o funcțiune mai blândă și mai potrivită vieții monahale. Invocând valoarea istorică a așezământului și evlavia populară, ierarhul solicita transformarea Coziei într-un așezământ spitalicesc și mutarea penitenciarului Mănăstirii în alte locuri, adică în mănăstiri de rangul al doilea (ca Mănăstirea Surupatele sau Mănăstirea Mamu). Toate mănăstirile au făcut cereri de desființare a temnițelor, cerând statului să construiască penitenciare noi. Răspunsurile nefavorabile au venit tranșant, fondurile fiind mereu insuficiente pentru construcția închisorilor. Într-un final, deținuții de la Mănăstirea Cozia au fost transferați în anul 1893 la Mănăstirea Pângărați din ținutul Neamț. În anul 1872, la insistențele Ministerului de Interne de atunci, în clădirile Mănăstirii Pângărați a fost înființat un penitenciar pentru deținuții de drept comun. Pe timpul cât au stat aici, ei au construit pridvorul de pe latura nordică a bisericii-monument. Penitenciarul a funcționat aici până la începutul Primului Război Mondial.²⁴

Aplicarea cu severitate a secularizării averilor mănăstirești din 1863, asociată cu alte legi privind viața monahală, adoptate în secolul al XIX-lea, au afectat grav patrimoniul mănăstirilor. Odată ajunse în proprietatea statului, averile acestora s-au deteriorat, datorită neglijenței sau indiferenței administrației instituite, față de valorile spirituale și culturale, pe care trebuiau să le gestioneze. Lumea monahală a fost afectată prin plecarea de bună voie sau izgonirea unor călugări din mănăstirile-temniță. Cei rămași au fost obligați să trăiască în proximitatea deținuților, fără tihna unei vieți isihaste. Această soartă au împărtășit-o nu numai mănăstirile amintite, ci și Biserici, Cotroceni, Pantelimon, Bârnova sau Bistrița Vâlcii. Transformările aduse ansamblurilor mănăstirești, majoritatea de o valoare istorică și artistică considerabilă, au determinat pierderi inestimabile. Cea mai dramatică soartă a avut-o Mănăstirea Văcărești.

Mănăstirea și închisoarea s-au situat constant într-o situație paradoxală, Ele arată diferența dintre penitența asumată a călugărilor și pedeapsa, ca lipsire de libertate, a deținuților, pentru fapte antisociale. O analiză empirică a mediilor închise, ca mănăstirile, nu poate fi înțeleasă fără intrarea profundă în resorturile complexe ale combinării, de-a lungul timpurilor, a spiritualului cu politicul.²⁵ Secularizarea formelor de încarcerare a dus treptat la prioritatea penalului laic, în fața penitenței creștine, ca forme diferite și, mult timp complementare, de disciplinare socială.

---

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Simona Nicoară „Istoria Bisericii și a vieții religioase. Abordări metodologice”, *Caiete de antropologie istorică*, an X, nr. 1, Ianuarie–Iunie 2011, pp. 5–12.

Mănăstirile, ca loc al penitenței și pedepsei

Rezumat: Încă din anii '60 s-au extins preocupările juriștilor, sociologilor, psihologilor și istoricilor, pentru studierea închisorii, ca mediu izolat, condus de reguli specifice și folosit pentru pedepsirea faptelor antisociale. Literatura juridică, criminologică, sociologică și etnologică au fost cele mai apropiate de problematica socială a închisorii, folosind un limbaj specific de analiză. Mai puține au fost preocupările istoricilor pentru studierea unor locuri speciale de detenție, ca mănăstirile.

Încă din primele secole ale Evului Mediu, mănăstirile au devenit locuri de *penitență*, de disciplinare morală, pentru călugării căzuți în păcat, dar și pentru laici. Obiceiul transformării unor anexe ale mănăstirilor în închisori, pentru diferite vinovății sociale, a fost vechi, fiind una dintre expresiile secularizării, care a devenit galopantă odată cu secolul al XVIII-lea. Detenția în cadrul mănăstiresc, nu era doar o lipsă de libertate, de penitență fizică și psihică, ci și o privare de hrană, apă, igienă, existând pericolul izbucnirii unor focare epidemice.

Aplicarea abuzivă a secularizării averilor mănăstirești, din 1863, asociată cu alte legi privind viața monahală, adoptate în secolul al XIX-lea, au afectat grav patrimoniul mănăstirilor. În majoritatea cazurilor, mănăstirile s-au deteriorat datorită neglijenței sociale, politice și culturale. Lumea monahală a fost afectată prin plecarea de bună voie sau izgonirea unor călugări din mănăstirile-temnițe. Cei rămași au fost obligați să trăiască în proximitatea deținuților, fără tihna unei vieți religioase autentice. Această soartă au împărtășit-o Mănăstirile Văcărești, Cozia, Mislea, Bisericiani, Cotroceni, Pantelimon, Pângărați, Bârnova și Bistrița Vâlcii. Cea mai dramatică soartă a avut-o Mănăstirea Văcărești.

Mănăstirea și închisoarea s-au situat constant într-o situație paradoxală, Soarta lor în secolul al XIX-lea arată diferența dintre penitența asumată a călugărilor și pedeapsa laică, percepută ca o lipsire de libertate a deținuților, pentru fapte antisociale. Secularizarea formelor de încarcerare a dus treptat la prioritatea penalului laic, în fața penitenței creștine, ca forme diferite și, mult timp complementare, de disciplinare socială.

Cuvinte cheie: secolul XIX, mănăstire, patrimoniu spiritual, disciplinare socială, secularizare, închisoare, temniță, Văcărești, Tisma, Cozia, Snagov.

Monasteries, as a place of penance and punishment

Abstract: Since the 1960s, the concerns of lawyers, sociologists, psychologists and historians have expanded to study prison as an isolated environment, governed by specific rules and used to punish anti-social acts. The legal, criminological, sociological and ethnological literature were the closest to the social problems of the prison, using a specific language of analysis. There have been fewer historians' concerns for studying special places of detention, such as monasteries.

From the first centuries of the Middle Ages, monasteries became places of penance, of moral discipline, for fallen monks, but also for the laity. The custom of transforming some annexes of monasteries into prisons, for various social culprits, was old, being one of the expressions of secularization, which became rampant with the eighteenth century. Detention in the monastery was not only a lack of freedom, physical and mental penance, but also a deprivation of food, water, hygiene, there was a danger of outbreaks of epidemics.

The abusive application of the secularization of monastic wealth, from 1863, associated with other laws on monastic life, adopted in the nineteenth century, severely affected the heritage of monasteries. In most cases, monasteries have deteriorated due to social, political and cultural neglect. The monastic world was affected by the voluntary departure or expulsion of monks from the dungeon-monasteries. The remaining were forced to live in the vicinity of the detainees, without the peace of an authentic religious life. This fate was shared by the Văcărești, Cozia, Mislea, Bisericiani, Cotroceni, Pantelimon, Pângărați, Bârnova and Bistrița Vâlcii Monasteries. The most dramatic fate befell the Văcărești Monastery.

The monastery and the prison were constantly in a paradoxical situation, their fate in the nineteenth century shows the difference between the penance assumed by the monks and the secular punishment, perceived as a deprivation of liberty of detainees, for antisocial acts. The secularization of the forms of imprisonment gradually led to the priority of the secular penitentiary, in front of the Christian penance, as different and, for a long time complementary, forms of social discipline.

Keywords: 19th century, monastery, spiritual heritage, social discipline, secularization, prison, dungeon, Văcărești, Tismana, Cozia, Snagov.